

Varhaismetallikautta etsimässä Rahajärvellä

Aki Arposen 1990-luvun inventointien aineistoanalyysi

Aija Walling

Kandidaatintutkielma

Arkeologia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

1.5.2026

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Arkeologian kandidaatin tutkinto

Aija Walling

Varhaismetallikautta etsimässä Rahajärvellä

Aki Arposen 1990-luvun inventointien aineistoanalyysi

Sivumäärät: 25,

Tiivistelmä

Tässä tutkielmassa tarkasteltiin kahta Aki Arposen 1990-luvulla Inarin Rahajärvestä tekemää arkeologista inventointia. Tutkielmassa pohdittiin tutkimushistoriallisesti Arposella käytössä olleita metodeita ja peilattiin silloin saadun tiedon paikkansapitävyyttä nykytutkimuksen valossa. Yhtenä näkökulmana oli selvittää, voiko inventoinneissa annettuja karttamerkintöjä käyttää uuden tutkimuksen suunnittelussa apuna ja pitäisikö aikanaan määriteltyjä suojelualueita muuttaa. Käsittelyluvuissa analysoitiin inventointien löytöaineistoja laadullisena analyysinä ja selvitettiin Arposen kohdetulkintojen ja ajoitusten paikkansapitävyyttä.

Työn aikana havaittiin, että Arposen inventointien materiaali on suuri ja kattava ja se sisältää löytöjä mesoliittiselta kivilaudelta aina 1800-luvulle saakka. Suurelta osin kiviesineistö jäi vielä ajoittamatta, sillä typologisesti sen tulkinta oli haastavaa. Kartografisesti 1990-luvun tiedot eivät olleet tarkkuudeltaan riittäviä siirrettäviksi sellaisenaan nykypäivään, vaan vaatisi paljon lisäselvitystä, jotta luotettavaa karttamateriaalia olisi mahdollista tuottaa. Kohteille annetut koordinaatit pitäisi tarkistaa ja tarvittaessa korjata ennen niiden siirtämistä nykykoordinaatistoon.

Löytöaineistosta havaittiin vahvoja viitteitä ihmistoiminnasta aina mesoliittiselta kivilaudelta moderniin aikaan saakka. Tutkielmassa keskityttiin typologisoinnin vaikeuden vuoksi muihin kuin kiviesineisiin ajoitusten kannalta ja tämän vuoksi mesoliittisen kivilauden tarkastelu jäi kokonaan pois. Kohteita myös rajattiin sillä kriteerillä, että ne olivat jo 1990-luvulla kirjattu edes osittain kivilaudta nuoremmiksi, jotta löytöaineistoon saataisiin mahdollisimman paljon vaihtelua. Rajaukseen vaikutti myös aiemman tutkimuksen niukkuus ja saatavilla ollut kirjallisuus Rahajärvestä ohjasi kohteiden valintaa.

Tutkielman loppupäätelmä oli, että Lapin tutkimus tarvitsee ennen kaikkea lisää resursseja, tekijöitä ja rahaa tehdä uutta tutkimusta. Lisätutkimuksena voisi olla hedelmällistä saada niin nimistöntutkimuksen, genetiikan, osteologian, modernin ajoitusteknologian kuin perinteisten arkeologisten kaivaustenkin osalta. Aineistoa on jo nyt läpikäymättä valtavat määrät arkistoissa odottamassa, että joku ottaisi asiaksi tutkia, mitä kaikkea Lapin historiasta voidaankaan saada selville.

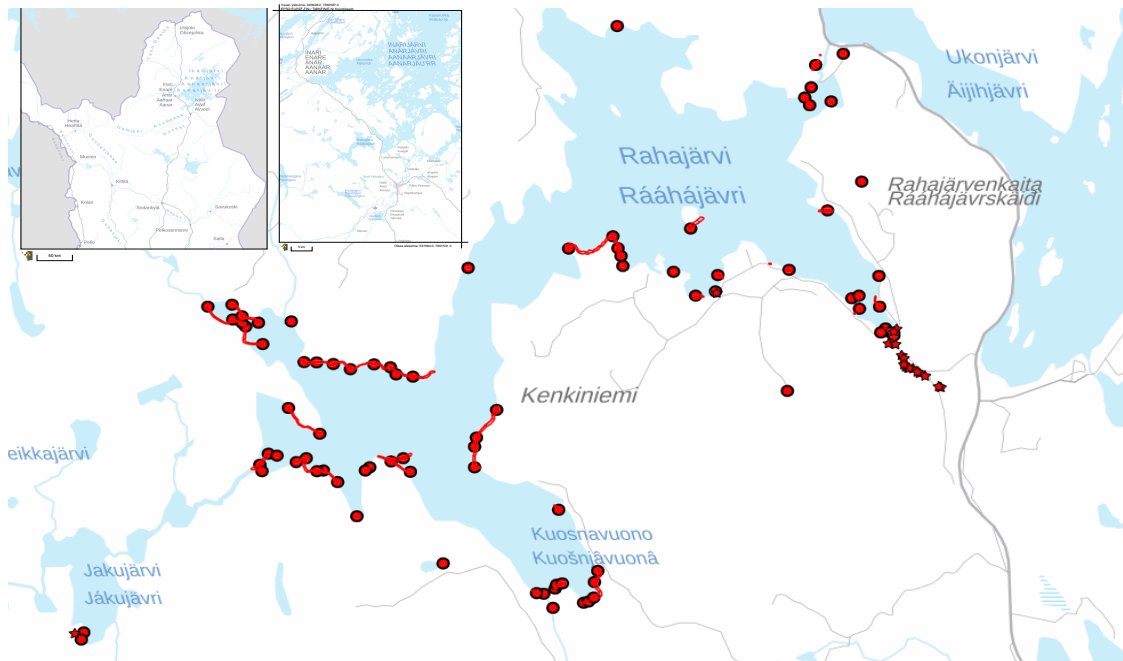
Avainsanat: Lapin arkeologia, Inari, tutkimushistoria, inventointi, varhaismetallikausi, paikkatieto, sisällönanalyysi

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
2	Aineiston esittely	7
3	Kohteet Rahajärvellä	10
3.1	Aunionlahden salmi koillinen 1	11
3.2	Kirakkajoen suu pohjoinen 2	12
3.3	Soidinvaara 2	14
3.4	Soidinvaara 7	15
4	Tulkinta ja tulokset	17
4.1	Kivikaudelta vanhemmalle varhaismetallikaudelle	17
4.2	Nuoremmalta varhaismetallikaudelta rautakaudelle	20
5	Haasteista ja tulevaisuudesta	22
	Lähteet ja kirjallisuus	25

1 Johdanto

Inarin kunnassa, noin puolivälissä Ivalon ja Inarin kyliä nelostien länsipuolella, sijaitsee Rahajärvi (kuva 1). Se on keskisuuri järvi Paatsjoen päävesistöalueella, johon myös Inarijärvi kuuluu. Rahajärvellä on Järviwiki (Järviwiki, Rahajärvi) mukaan rantaviivaa 74,52 km. Inarijärven ja Rahajärven välissä on Ukonjärvi, joka on suorassa vesiyhteydessä Inarijärven kanssa. Ukonjärven ja Rahajärven välissä on kuitenkin Kirakkakönkään voimalaitos, joka on säädellyt veden kulkua vuodesta 1953.

Kuva 1 Rahajärven muinaismuistokohteet kartalla. (Karttapaikka, Maanmittauslaitos, kuvien yhdistäminen tekijän työtä)

Tarkastelen tässä työssä Aki Arposen 1990-luvun alussa Rahajärvellä suorittamia arkeologisia inventointeja nykytutkimuksen valossa. Arposen inventoimat kohteet on ajoitettu pääosin kivikaudelle, mutta oman mielenkiintoni vuoksi lähdin etsimään aineistosta viitteitä varhaismetalli- ja rautakautiseen ihmistoimintaan. Rahajärveä on inventoitu ja koekuopitettu muutamia kertoja, mutta siellä ei ole toteutettu laajamittaisempia arkeologisia kaivauksia koskaan.

Sain tämän aiheen saamelaismuseo Siidan¹ intendentti Eija Ojanlatvalta ja amanuenssi Juha-Pekka Joonalta. Olin itse heihin yhteydessä syksyllä 2025, sillä halusin tehdä kandityöni Rahajärvestä. Perheelläni on ollut mökki siellä 1980-luvulta alkaen ja tiedän siellä olevan

¹ Siida on alueellinen vastuumuseo, eli alva-museo, ja vastaa saamelaisten kotiseutualueella kulttuuriympäristötehtävistä.

edelleen paljon ainakin kivikautta näkyvillä maisemassa. Siidan puolesta alue on ajankohtainen myös siksi, että alva-museona he ovat vastuussa alueen arkeologisista selvityksistä ja alueelle on kaavoitus- ja rakennuspainetta

Tutkielmani tarjoaa tietoa siitä, miten suuri tarve Rahajärven arkeologiselle tutkimukselle on ja minkälaista tietoa vanhoista inventoinneista on mahdollista hyödyntää uusien tutkimusten pohjana. Siidasta on toteutettu muutamia yksittäisiä tarkastusinventointeja Rahajärvelle, mutta tällöin on havaittu joko aiempien inventointien karttatarkkuuden olleen riittämätön tai ranta-alueiden kohteiden jo tuhoutuneen, sillä viitteitä esihistoriallisista kohteista on ollut vaikea havaita. Siidan pelkona on, että Rahajärven arkeologiset löydöt saattavat olla suurelta osin jo tuhoutuneita etenkin voimalaitoksen aiheuttaman vedenpinnan vaihtelun vuoksi, mutta myös viime vuosina huomattavasti lisääntyneen kotimaan matkailun tuoman virkistystoiminnan vuoksi. Arkeologisia kohteita ei ole tällä hetkellä merkitty kovinkaan selvästi maastoon, eikä kaikilla alueen käyttäjillä ole välttämättä tiedossa, että alueella on kiinteitä muinaismuistoja. Siidalta tuli myös toive Rahajärven vanhojen inventointien kartografiseen tarkasteluun. Pyrin siis tässä työssä selvittämään myös raporttien koordinaattien mahdollisuuksia ja haasteita nykyajan tutkimuksen lähtökohtina.

Eräänlaisen haasteen tälle työlle asettaa oma tutkijapositioni. Olen paikallinen ja tulen omistamaan aikanaan perinnön myötä maata nyt käsittelyssä olleelta tutkimusalueelta. Tulee myös olemaan vaikeaa suhtautua objektiivisesti 1900-luvun aikaisiin ajatuksiin Lapista alueena ja eritoten sen asukkaista. Olen henkilökohtaisella tasolla tottunut nykyajan ennakkoluuloihin ja mielikuviiin, joita Lapista varsinkin viime vuosisadalla viljeltiin ahkerasti, mutta sen kohtaaminen tieteellisessä kontekstissa tulee olemaan vaikeaa. Haluan omalta osaltani olla tuottamassa objektiivista, tieteelliseen näyttöön perustuvaa ja ajanmukaista modernia arkeologista tutkimusta Lapista.

Päätutkimuskysymyksiksi valitsin:

- Voiko 1990-luvulla tehtyjä ajoituksia arkeologisille kohteille edelleen pitää edelleen luotettavina?
- Onko Rahajärven inventointiaineistossa nähtävillä perusteita laajemmalle arkeologiselle tutkimukselle?

Metodien osalta parhaiten näihin tavoitteisiin voisivat soveltua laadullinen sisällönanalyysi, sillä tulen tarkastelemaan Arposen inventoinneista saatavilla olevia aineistoja

lähdeaineistonani ja pyrin analysoimaan 1990-luvun tuloksia nykytutkimuksen valossa. Tutkimushistoriallinen näkökulma tuntuu luontevalta, sillä näistä inventoinneista on 35 vuotta aikaa. Tässä työssä haluan tutustua myös siihen, miten paljon arkeologinen kenttätyö on muuttanut teknologian ja käytänteiden kehittymisen myötä.

2 Aineiston esittely

Käytän tämän tutkimuksen aineistona vuosien 1990 ja 1991 Rahajärven inventointien inventointikertomuksia, jotka ovat saatavilla Museoviraston arkistopalvelusta (Hnc: 220, 1990–1991). Inventointien löytöluetteloita tutkin Museoviraston kulttuuriympäristön palveluikkunasta, kypistä. Haastattelin tutkimukseni aluksi kyseisten inventointien tekijää Aki Arposta, joka on toiminut 1990-luvulla Museoviraston yleisen osaston aluesuunnittelijana Inarissa. Hän oli tuolloin suorittanut arkeologin opintoja kandidaatintutkintoa vastaavan määrän ja hoiti näillä meriiteillä Rahajärven inventointien kenttätöitä ja niiden raportoinnit. Keskustelimme Arposen kanssa Teamsin välityksellä joulukuussa 2025.

Vuoden 1990 inventointiraporteista sain tiedon, että 1980-luvulla oli Inarissa puhuttu paljon Rahajärven arvonalaskusta kalavetenä vesivoimalaitoksen vedenpinnan säätelyn seurauksena. Vesivoimalaitoksen rakentamisen jälkeen 1950-luvulta alkaen Rahajärven vedenpinta oli nostettu sen luonnollisesta pinnankorkeudesta 129,61 m mpy korkeuteen 132,50 m mpy, eli melkein kolme metriä. Tuolloin rannan puut oli sahattu, mutta kannot olivat jääneet pinnan alle. Ajan myötä myös rantojen huuhtoutuminen oli kaatanut lisää puita veteen. Rannat päätettiin raivata vedenalaisesta puustosta sähkölaitoksen toimesta kesällä 1990 ja vedenpinta laskettiin laitoksen toiminnan kannalta minimikorkeuteen. Tämä ei kuitenkaan vastannut järven alkupe räistä korkeutta, vaan jäi noin metrin luonnollista pinnankorkeutta ylemmäs. Museovirasto sai tiedon raivauksesta kesken kenttätökauden eikä alueelle tämän vuoksi saatu enempää henkilöstöä suorittamaan inventointia.

Arponen kertoi haastattelussa huolestuneensa kuultuaan Rahajärven ympärille tehtävistä mitavista raivaustöistä ja päätti mennä inventoimaan alueen rajaten merkittävät muinaismuistokohteet pois raivattavasta alueesta. Arponen ei ollut suunnitellut inventointia etukäteen, vaan se tehtiin minimiresursseilla; yhden miehen voimin ja kiireellä, sillä raivaukseen varattu aikataulu oli tiukka eikä inventointi saanut hidastaa raivaajien etenemistä.

Inventointi suoritettiin suurelta osin järven rantoja pitkin kävellen rinkin ja kartan kanssa. Saaret ja muutama kaukaisin osa järven rannoista inventoitiin kulkien veneellä kohteelle ja kävellen rannat. Inventointi rajoittui raivattavana olleelle alueelle, eli sen hetkisestä vesirajasta metsäkasvillisuuden alkuun. Arponen muisteli havainneensa maastossa, että löytöjä olisi löytynyt ranta-alueen ulkopuoleltakin, sekä metsästä että vedestä. Ranta oli hänen mukaansa paikoin pahoin kärsinyt vedenpinnan vaihtelun vuoksi ja kuntan alta veden kuluttamista

kohdista rantapengertä oli näkynyt löytöjä. Ranta-alueiden löydöistä osa jäi maastoon, sillä löytömaterialiaa, varsinkin keramiikkaa, oli niin paljon, että rinkka ei riittänyt kaikkien löytöjen kantamiseen takaisin. Arponen joutuikin valitsemaan löydöistä vain edustavimmat mukaansa. Hän kuitenkin kertoi merkinneensä raporttiansa karttoihin aina koko alueen, jolta löytöjä oli löytynyt.

Arponen kertoi löytäneensä Rahajärveltä irtolöytönä kivenkolosta pronssisen soljen, jonka oli ajatellut olleen inventointien ainoa varhaismetallikautta nuorempi löytö. Muilta osin ajoitukset olivat hänen muistaakseen tehty typologisesti lähinnä keramiikan perusteella. Säräisniemi 1 eli Sär 1-keramiikkaa löytyi inventoinneissa Arposen mukaan rannoilta runsaasti. Asbestikeramiikkaa oli jonkin verran, ja mielenkiintoisimpana keramiikkatyypinä alueelta löytyi kohtalaisesti imitoitua tekstiilikeramiikkaa. Hän kertoi sen olevan mahdollisesti alueellinen ilmiö Lapissa, sillä sitä tavataan vain harvoin muualla Suomessa. Hän kertoi löytäneensä rannoilta paljon myös historiallisen ajan esineistöä, mutta ei muistanut niistä sen tarkemmin. Mieleenpainuvien yksittäisten löytöjen Rahajärveltä oli ollut liuskeveitsen fragmentit, joissa oli hirvenpäämuotoilua. Parhaiten kohteista oli jäänyt mieleen Kirakkajoen suussa sijainnut kattava asuinpaikka, jonka hän muisteli tulkinneensa varhaisneoliittiseksi. Hänellä oli jäänyt siitä paljon tutkimatta resurssipulan vuoksi. Arponen olettaa varhaismetallikauden jäävän Rahajärvellä pitkälti kunttakerroksen alle. Hän ei myöskään muista Rahajärven inventoinneissa olleen yhtään viitettä rautakaudesta, mutta muistaa pohtineensa olisiko mahdollista, että kivikautisia ja varhaismetallikautisia esineryhmiä olisi ollut Inarissa pidempään käytössä kuin on oletettu.

Rajaavana tekijänä inventoinneille oli ensisijaisesti resurssien vähyys. Tästä syystä esimerkiksi luuaineistoa ei tutkittu ollenkaan. Varsinaista tutkimusta löytöaineistosta on tehnyt ainoastaan Arponen itse imitoidun tekstiilikeramiikan osalta 1990-luvulla. Inventoidessa resurssien vähyys näkyi muun muassa siten, että jyrkät ja kivikkoiset ranta-alueet jäivät turvallisuuksista inventoinnin ulkopuolelle. Näillä alueilla ei myöskään ollut painetta metsätöiden osalta, sillä suuret metsätyökoneetkaan eivät kykene kulkemaan sellaisessa maastossa.

Yhteenvedon keskustelumme pohjalta voi todeta, että löytöjen ajoitukseen on voinut tulla muutoksia, sillä tieteellinen mielipide Lapista arkeologisen alueena on muuttunut sitten 1990-luvun suuresti. Koordinaatit inventointeihin on otettu suoraan 1960–1980-luvun fyysisistä, maastossa mukana olleista kartoista, jotka pitäisi voida helposti siirtää koordinaattimuutoksena nykyaikaan. Panin itse merkille, että niiden tarkkuus on kuitenkin kyseenalaistettava siltä osin, että koordinaatit on merkitty raportteihin vaistoihin perustuvan oletuksen

perusteella. Huomion arvoista oli myös, että rauhoitettujen alueiden suuri koko selittyy sillä, että iso osa löytömaterialista jätettiin 1990-luvulla maastoon. Tämän perusteella on kuitenkin selvää, että Rahajärvi kaipaa arkeologista tutkimusta, sillä siellä on valtavasti potentiaalia. Löytöjä on jo pelkällä pintapoiminnalla saatu aina mesoliittiselta ajalta historialliselle ajalle saakka.

3 Kohteet Rahajärvellä

Arposen suorittamista inventoinneista on saatavilla digitoidut inventointiraportit. Näissä raporteissa on esitelty kohteet, kerrottu inventoinnin käytännön toteutuksesta ja esitelty muutamia valokuvia kultakin löytöpaikalta. Harvoista löydöistä on edes mainintaa muuten kuin pääpiirteisissä inventointiraportin puitteissa. Käytän tässä työssä Arposen inventointiraporttia vuodelta 1991. Se löytyy Museoviraston sähköisestä arkistosta digitoituna. Alkuperäiset löytöluettelot on kirjoitettu kirjoituskoneella kuten inventointiraportitkin. Ne löytyvät digitoituna Museoviraston Kulttuuriympäristön palveluikkunasta jokaisen kohteen kohdalta Muinaiskalupäiväkirjasta.

Mitä käytössä olleisiin koordinaatteihin tulee, on aivan ensimmäiseksi huomioitava, että koordinaattien ilmoittamisen käytännöt eivät noudata samoja kriteereitä, kuin nykytutkimus. Arponen on käyttänyt inventointiensa koordinaatteina peruskartan 1986 ja 1:50 000 topografisen kartan 38321 vuodelta 1989 koordinaatteja. Nämä kartat hyödyntävät niin kutsuttua yhtenäiskoordinaatistojärjestelmää, eli lyhyemmin YKJ-koordinaatteja, joiden muunnoksissa on huomioitava muutama asia. Ensinnäkin oli yleinen tapa, että y-koordinaateista ei ilmoitettu ensimmäistä numeroa, sillä se oli kaikkialla Suomessa sama ”3”. Nykyajan koordinaattimuuntimiin on lisäksi lisättävä numeraalisten arvojen tarkkuutta. Esimerkiksi Maanmittauslaitoksen Paikkatietoikkunan muuntimeen on Arposen ilmoittamiin koordinaatteihin lisättävä loppuun aina ”0,000”, jotta muunnin osaa lukea annettuja arvoja (esimerkkimuunnos taulukossa 1). Korkeuden koordinaatit ilmoitettiin viime vuosisadan puolella niin kutsuttuina N60 -arvoina, mutta nykyään käytössä on N2000-järjestelmä korkeuden ilmoittamiseen. Nämä ovat kuitenkin keskenään yhtenevät ja N60 arvoihin pitää vain lisätä 0.2188, jotta saadaan niiden N2000 verrokkit. On myös huomioitava, että Arposella ei ole ollut kompassia mukana maastossa, vaan hän on päättellyt sijaintinsa rannan muodoista peruskarttaan verraten. Lisäksi Arposen puhuessa raporteissaan tasoista hän ei ole mennyt missään maan sisään, vaan hänen tasonsa nousevat korkeuskäyrien mukaan ylöspäin veden pinnasta. Ne ovat eri korkuisia, joten kerron jokaisen kohteen kohdalla korkeuskäyriä siltä osin, kuin olen pitänyt sitä oleellisena. Koe-kuoppia ei Arponen ole ehtinyt tehdä vaan koko inventointi on suoritettu pintapoimintana.

Taulukko 1 Esimerkkinä koordinaattimuunnoksesta kohteen Kirakkajoen suu pohjoinen 2 koordinaatit

	YKJ (N60)		ETRS-TM35FIN (N2000)
x	762707	7627070.000	7623885.7828
y	50823	3508230.000	508054.9512
z	131-133		131.2188-133.2188

Rajasin lopulta seuraavaksi esittelyyn tulevat kohteet niin, että ne kaikki löytyvät muinaismuistorekisteristä joko kokonaan tai osittain varhaismetallikautisiksi, pronssikautisiksi tai rautakautisiksi merkittyinä ja ovat olleet osana Arposen 1990-luvulla suorittamia inventointeja. Huomion arvoista on, että muinaiskalupäiväkirjan puolelta vastaavat haut olisivat johtaneet toisenlaiseen kohdeluetteloon ja Rahajärveltä on löytynyt myös Arposen inventointien jälkeen näille aikakausille tulkittuja kohteita, jotka nyt rajautuvat tästä työstä pois. Puhtaasti kivikautisiksi merkittyjä kohteita en tähän analyysiin kokenut voivani ottaa mukaan, sillä löysin myöhempien aikakausien löydöistä juuri Rahajärven kontekstissa paremmin tulkintoja. Rajasin myös sellaiset kohteet pois, jotka oli tulkittu muuksi kuin kivikautiseksi, mutta joilta ei ollut kirjattu ollenkaan löytöjä, sillä halusin keskittyä esineistön ajoituksen analyysiin. Tämä johti luetteloon kohteita, joista jokaisen Aki Arponen on inventoinut 1991. Esittelen seuraavaksi kohteet aakkosjärjestyksessä.

3.1 Aunionlahden salmi koillinen 1

Aunionlahden salmi koillinen 1 löytyy muinaismuistorekisteristä tunnuksella 148010758. Sen vanhat koordinaatit ovat $x = 7629\ 20$, $y = 507\ 86$ ja $z\ 131-133$. Kohde on laaja, ja suoraan siinä kiinni on kaksi kivikautisiksi määriteltä muinaisjäännösalueita. Tämä kohde on määriteltä muinaismuistorekisterissä kuitenkin varhaismetallikautiseksi asuinpaikaksi. Kyseisellä rannalla on 150 metrin matkalla kymmenittäin tulisijoja.

Kohteelta on löytöjä 44 alanumeroa (KM 26832). Muinaiskalupäiväkirjassa se on merkitty pronssikautiseksi asuinpaikaksi. Niistä yksi sisältää kaksi asbestikeramiikan kappaletta. Asbestikeramiikka oli löytynyt vesirajasta ($z=131,5$) pienestä liesikiveyksestä. Arponen on kuvaillut löytöluettelossaan kohteelta löydettyjä saviastian kylkipaloja koristamattomiksi ruskeiksi, huokoisiksi paloiksi, joista on havaittavissa sekoitteena monen kokoisia asbestitikkuja ja -kuituja. Hän on myös huomannut palojen ulkopintojen puuttuvan, mutta sisäpinnoilla olleen naarmutusta. Palojen seinämän paksuudeksi on kerrottu 7 mm. Minulla oli saatavillani vain kirjallinen kuvaus löydöistä, ja tämän kuvauksen perusteella jäin pohtimaan olisivatko

nämäkin palat voineet olla L-keramiikkaa, mutta ilman palojen näkemistä sitä on vaikea sanoa varmaksi. Carpelanin listoissa Auniolahden kohteista ainoastaan Auniolahdensalmelta on mainittu tunnistetun L-keramiikaksi. Joka tapauksessa kyseessä on asbestisekoitteista ohutseinäistä keramiikkaa, mikä viittaisi varhaismetallikauteen.

Palanutta luuta on kolme alanumeroa, joista kaksi painaa alle 1 g ja yksi 27 g. Isoin keskittymä luuta oli rakenteettomassa kohdassa aluetta huuhtoutuneen rannan yläosassa ($z=132-133$). Näiden lisäksi kohteelta on löydetty jaspiskaavin, sädekiviliuske-esineen teelmä sekä samaa kiveä olevia kappaleita, iskoksia dolomiittia ja kvartsiittia sekä paljon kvartsisia pienesineitä. Sädekiviliuske-esine on löytynyt liesikiveyksestä korkeudelta $z=132,5$, sen yhteydessä ei ollut muita löytöjä. Se on suhteellisen kookas, $150 \times 49 \times 24 \text{ mm}^3$ painaen 240 grammaa ja Arponen on kuvaillut sitä ”esineen teelmän katkelmaksi”, joten se on todennäköisesti ollut käyttöesineenä vielä tätäkin suurempi. Liuske-esineestä on löytöluettelossa kerrottu, että se on katkennut, toista päätä kohti levenevä puolisuunnikkaan muotoinen pala, jonka reunoja on isketty. Arponen ei ole kuvaillut kohteen liesikiveyksiä sen tarkemmin, joten niiden perusteella on vaikea tehdä johtopäätöksiä.

3.2 Kirakkajoen suu pohjoinen 2

Kirakkajoen suulla on myös useita kivikautisia kohteita, mutta niistä yksi, 148010748 Kirakkajoen suu pohjoinen 2, on muinaismuistorekisterissä kirjattu olevan asuinpaikka aina mesoliittiselta kivikaudelta tarkastelemalleni varhaismetallikaudelle asti. Muinaiskalupäiväkirjassa se mainitaan pronssikautisena. Sieltä on poimittu 102 löytöä (KM 26822) yhteensä 10 kohdasta. Se on yksi runsaslöytöisimmistä kohteista, mitä Rahajärveltä on 1990-luvulla inventoitu. Kohteen koordinaatit ovat vuoden 1968 peruskartan 3832 02 KIRAKKAJÄRVI mukaan $x = 7627\ 07$, $y = 508\ 23$ ja $z = 131-133$.

Löydöistä valtaosa on kvartsia ja kvartsiittia, lähinnä kaapimia, tunnistamattomia esineitä tai iskoksia. Kaksi kaapimista on vuorikristallisia, mikä on hieman harvinaisempaa. Ytimiä kohteelta on löytynyt kolme kvartsista ja yhdet sertiä sekä dolomiittia. Kiviesineistössä tunnistettuja ovat lukuisien kaapimien lisäksi uurrenuija kvartsiitista, kvartsiuurrin, hioinlaaka liuskeesta, sekä neljä veistä, joista yksi sertiä, kaksi kvartsiittia ja yksi hirvenpäinen liuskeveitsi (kuva 2). Löytöaineistossa on kuitenkin myös huomattava määrä asbestisekoitteista keramiikkaa, yhteensä 12 alanumeroa, ja palanutta savea kolme alanumeroa. Asbestisekoitteinen keramiikka on kahdesta kohdasta aluetta, ja niiltä ovat myös palaneet savet.

Ensimmäinen keramiikkakohteista on liesikiveykseltä, toisella on havaittu 12 tulenpitopaikkaa, joita ei ole erikseen ilmaistu liesikiveyksiksi. 112 grammaa kuonaa havaittiin näistä jälkimmäisellä alueella keramiikan ja palaneen saven yhteydessä. Toisen alueen keramiikan asbestisekoite on ilmaistu olevan hienojakoisempaa, eikä siitä ole havaittu asbestitikkuja kuten liesikiveyksen keramiikasta. Alueelta on havaittu myös toinen liesikiveys, jolta ei ole löytöinä keramiikkaa vaan kvartsiittinen uurrenuija ja kvartsia. Hirvenpäinen liuskeveitsi on liesikiveykseltä, jolta asbestikeramiikkaa on löytynyt. Alue on kokonaisuudessaan 130 x 30 m ja Arponen kertoo havainneensa löytöjä myös maastosta, joka jää inventointikertomuksessa eriteltyjen kohteiden väliin.

Arponen on myöhemmin artikkelissaan (Arponen 1994, 10–11) imitoidusta tekstiilikeramiikasta tarkastellut tämän kohteen keramiikkaa tarkemmin. Hänen mukaansa alueelta H, jolta myös liuskeveitsi löytyi, oli havaittu 17 saviastian palaa, joiden on päätelty olevan ainakin kahdesta astiasta, joista neljä palaa oli tunnistettu IT-keramiikkaa (KM 26822:79–82) ja kaksi palaa aaltoviivaleimaiseksi asbestikeramiikaksi (KM 26822:77-78) Lisäksi kuusi pientä koristamatonta saviastian palaa IT-keramiikassa karstaa yhdessä palassa, vähän karvasekoitetta, runsaasti erikokoisia asbestitikkuja ja -kappaleita.

Kuva 2 Hirvenpäinen liuskeveitsi (KM 26822:84) Arkeologian esinekokoelma, Museovirasto (CC BY 4.0)

3.3 Soidinvaara 2

Soidinvaaran laidalta, Pikku Rahajärven luoteisnurkasta on Arponen löytänyt useita muinaismuistorekisteriin päätyneitä kohteita. Niistä pronssikautiseksi rekisterissä on ajoitettu kohde 148010764, Soidinvaara 2, josta on löytöjä mittavat 84 alanumeroa (KM 26838). Arponen on raportissaan tulkinnut kohteen esihistorialliseksi asuinpaikaksi. Sen vanhat koordinaatit ovat $x=7628\ 46$, $y=50914$ ja $z=130,5-133$.

Kohde on kuvailtu muodostuvan kahdesta keskittymästä, joista toinen sijaitsee 50 ja toinen 100 metriä lounaaseen suhteessa peruskartassa 3832 02 KIRAKKAJÄRVI (1968) rannan tuntumassa näkyvästä rakennuksesta. Rakennusta lähemmältä alueelta on havaittu vain yksi tulisija, jonka yhteydestä Arponen löysi liusketaltan teelmän, serttiesineen ja -iskoksia sekä kvartsia ja kolme grammaa palanutta luuta. Kauempi alue on kuvattu olevan 80 metriä hiekkarantaa kahden suuren siirtokivilohkareen välissä. Sieltä Arponen on havainnut 10 tulisijaa. Tämän kauemman alueen hän on jakanut korkeuskäyrien mukaan tasoihin ja numeroinut liedet ja keskittymät lounaasta alkavalla juoksevilla numeroinnilla.

Kauemman alueen löytöjen joukossa on paljon kvartsia, seitsemän alanumeroa asbestikeramiikkaa, talttoja sekä muun muassa hioinliipan katkelma. Keramiikoista yksi keskittymä, kolme palaa, on vesirajassa $z=130,5-131$ lounaasta laskettuna toisen lieden luona. Samasta liedestä on kerätty myös sädekiviliusketaltta. Yksi kylkipala asbestikeramiikkaa on myös neljännessä löytökeskittymässä, samassa korkeudella edellisen kanssa.

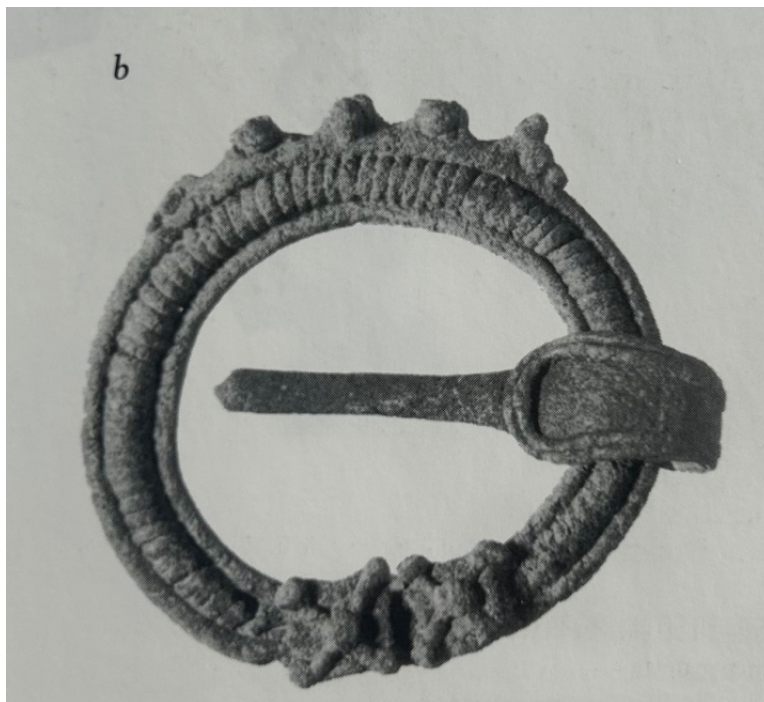
Toiselta tasolta ($z=131-132$) on löytynyt vain yksi löytökeskittymä, jossa oli kvartsin lisäksi rautaisen esineen katkelma, yksi asbestikeramiikan kylkipala, yksi isketty liuskeen kappale, kappale iskettyä tuluspiitä sekä koko kohteen suurin keskittymä palanutta luuta (20 g). Luuta on löytynyt yhteensä kymmenestä kohdasta koko aluetta, mutta vain kahdelta sitä on saatu talteen enemmän kuin yksi gramma.

Tasolta kolme ($z=132-133$) on havaittu viisi löytökeskittymää, joista neljä on Arponen tulkinnut liesiksi. Tason ensimmäiseltä liedeltä on yksi kiilleliusketta oleva taltta ja kolmannelta liedeltä kvartsiittinen hioinliipan katkelma sekä dolomiitti-iskos. Viimeiseltä liedeltä on neljästä kohdasta saviastioiden kylkipaloja. Näissä paloissa on löytöluettelon mukaan havaittu karstaa. Keramiikan lisäksi liedestä on havaittu myös kvartsiitti-iskos ja useita kvartsiesineitä.

3.4 Soidinvaara 7

Viimeinen esiteltävä kohde on muinaismuistorekisterissä 148010769 Soidinvaara 7, jonka Arponen on tulkinnut esihistorialliseksi asuinpaikaksi ja kentäksi. Kohteen koordinaatit ovat $x = 7628\ 25$, $y = 510\ 14$ ja $z = 130,5\text{--}133$ vuoden 1968 peruskartan 3832 05 KENKIPÄÄ perusteella. Löytöluettelossa (KM 26843) on 75 alakohtaa, joista 63 on kiveä, kaksi luuta, yksi pronssisolki (kuva 3), kolme alakohtaa keramiikkaa, joista kaksi asbestisekoitteista ja yksi sekoitteetonta, kaksi metalliastioita ja yksi kuonaa, jonka Arponen on maininnut voivan olla mahdollisesti pikeä.

Arponen on jakanut alueen kahdeksi alueeksi: A, joka kattaa niemen ja B, joka on lahden rannalla. Alueen A hän on edelleen jakanut pienempiin osiin keskittymien perusteella, joista 1. ja 2. kerroksesta 1 eli korkeudesta $z=130,5$ löytyi ainoastaan kvartsikaapimia, -esineitä sekä -iskoksia. Keskittymän 1 toisesta kerroksesta ($z=131\text{--}131,5$) löytyi metalliastioiden palasia, sekoitteetonta koristamatonta keramiikkaa, kuonaa, joka oli mahdollisesti pikeä, pieni määrä palanutta ja palamatonta luuta, mutta myös suuri määrä kiviesineitä, -työkaluja, -kärjen katkelma, ydin, sekä iskoksia ja kappaleita (liusketta, dolomiittia, kvartsiittia, kvartsia ja sertiä). Asbestikeramiikkaa on havaittu neljä palaa, jotka vaikuttavat kaikki olevan yhdestä astiassa. Niissä on sekoitteena paljon karvasekoitetta ja asbestitikkuja. Arponen (1994, 11) on tulkinnut niiden olevan IT-keramiikkaa.

Kuva 3 Arposen löytämä pronssisolki (KM 26843:44) Kuva: Carpelan 2003, 63.

Löytöluettelon mukaan pronssisolki löytyi kivenkolosta, hieman erillään muista löydöistä. Soljen yhtenäinen, hieman soikea noin 46 mm halkaisijaltaan oleva kehä. Kehällä on punoskoristelua ja kapeimmassa kohdassa kaksi neliötä, joiden päällä koristeina koholla olevat rastit. Näistä vastakkaisella kaarella on jäänteitä viidestä nystykoristeisesta ulokkeesta. Neulan kärki on katkennut. Solki painaa 20 grammaa.

4 Tulkinta ja tulokset

Arkeologisia ajanjaksoja on Suomessa tyypillisesti jaoteltu jonkin löytöryhmän, useimmiten keramiikan, typologian kautta. Kuitenkin, kun käsittelyssä on alueena Inari, tämä tällainen lähestymistapa on hieman kyseenalaistettava. Keramiikka on nimittäin löydetty Lapista verrattain vähän. Se on kuitenkin tutkituin ja typologisoituin esineryhmä, jota Rahajärvellä esiintyy, joten päädyin itsekin nojaamaan tässä pitkälti keramiikkapohjaiseen jaotteluun. Keramiikkaan nojattaessa on kuitenkin huomioitava, että tyyliä eivät ole samoja, joita etelämpänä Suomessa on havaittavissa, tai jos kyse on samasta tyylistä, täytyy ajoituksen kanssa olla varovainen siirtäessä tulkintaa pohjoiseen. Esineistön typologiat ja ajoitukset ylipäättään eivät ole vielä vakiintuneet Lapin arkeologiassa. Kävin läpi useita lähdeaineita etsiessäni sellaisia ajoituksia, joita voisin sellaisenaan hyödyntää, mutta päädyn tässä esittämään ajoitukset sellaisina kuin ne aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa on esitetty perusteluineen.

Pohjoisen arkeologiassa on selvää, että aikakausien erottaminen toisistaan sellaisin keinoin, mihin olemme tottuneet eteläisemmässä Suomessa, ei aina ole kestävä. Pyrinkin seuraavaksi valottamaan hieman myös kivikautista kulttuurikuvaa pohjoisessa siltä osin, kuin se Rahajärven löytökontekstissa on olennaista. Jatkan myös kuvausta hieman varhaismetallikaudelta pidemmälle, jotta yleiskuvan hahmotuttua voimme tarkastella tekemiäni tulkintoja tämän ajan kauden kautta.

4.1 Kivikaudelta vanhemmalle varhaismetallikaudelle

Ensimmäiset merkit Pohjois-Lapin asuttamisesta ovat jääkauden väistymisen jälkeen alkaneelta mesoliittiselta kivikaudelta. Halinen (2016, 48) kertoo Siidan museon kaivauksilta löydetyn erittäin hyvin erottuvia merkkejä kotamaisista kevytrakenteisista asumuksista. Ne on ajoitettu mesoliittisen ajan keskivaiheen ja lopun välille noin 7100–6400 eaa.². Nämä asumukset ovat olleet muodoltaan pyöreitä ja halkaisijaltaan noin 5–6 metriä. Tulisija on ollut asumuksen keskellä. Asumusten sisältä on löydetty useita jätetuoppia, jonka arkeologit ovat yhdistäneet toistuvaan kausittaiseen, mutta ei jatkuvaan käyttöön.

Mesoliittiselta kivikaudelta ei ole tiedossa keramiikkaa, vaan neoliittisen kauden katsotaankin alkavan siitä, kun ensimmäinen keramiikkatyyli, *Säräisniemi 1* eli Sär 1 -keramiikka (5200–4350 eaa.), saapuu alueelle. Sär 1 -keramiikkaa pidetään varhaisen kampakeramiikan

² Carpelan (2003, 92–93) kertoo Saamen museon mesoliittisten radiohiiliajoitusten ajoittuvan 7960–5500 calBC

pohjoisena alaryhmänä (Halinen 2016, 56–58). Sitä on Arponen löytänyt Rahajärveltä kahdelta kohteelta Mustat Lantot pohjoinen (KM 26021:1–38) vuonna 1990 ja Aunionlahden suu (KM 26836:1–257) vuonna 1991. Rahajärven eteläpuolelta, noin 10 kilometrin päästä, Ivalon lentokentän luota on ajoitettu vastaavaa keramiikkaa karstan avulla kohteelta Rönkönraivio (Carpelan 2004, 28). Näytteen tulos ajoitettiin tuolloin vuoteen 4680 eaa.

Neoliittisella kivikaudella Sär 1 -aikaiset asumukset olivat edelleen kevytrakenteisia, pyöreitä kotia, mutta hieman suurempia halkaisijaltaan kuin mesoliittisella kivikaudella tavatut (Halinen 2025, 100). Yhteisöillä uskotaan olleen edelleen käytössään vahva vuotuiskiertojärjestelmä, jonka mukaan talvi asuttiin vakituksella talviasuinpaikalla, ja muina vuodenaikoina vietiin lyhyempiä aikoja sellaisilla alueilla, joilta sai kulloinkin hyvin riistaa tai kalaa.

Kivikauden lopulla on noin 2000 vuoden jakso, jonka aikaista keramiikkaa ei Lapista ole tunnistettu. Varhaismetallikaudelle tultaessa noin 1900 eaa. keramiikkaa kuitenkin alkaa taas olla havaittavissa löytöaineistosta (Halinen 2025, 152). Monesti juuri keramiikan uudelleenilmes-tymistä pidetään Lapin vanhemman varhaismetallikauden alkuna. Silloin saapui *Lovozeron keramiikkaa* eli L-keramiikkaa, jossa on havaittu asbesti- sekä karvasekoitetta. (Halinen 2025, 154 ja Carpelan 2003, 46–47) Sitä on Carpelanin mukaan löytynyt Inarista ainakin kahdeksasta kohteesta - Rahajärveltäkin kohteista Kirakkajoensuu N2 (KM 26822:77–78, mahdollisesti 79–83), Aunionlahden suu (KM 26836:66–69) ja Soidinvaara 2 (KM 26838, 19, 64–66). Huomioitavaa tässä on, että Aunionlahden suusta on löytynyt myös neoliittista keramiikkaa, joten asutus on siellä ainakin jatkunut useamman periodin yli.

Noin 1600 eaa. Inariin saapui nykykäsitksen mukaan myös *imitoitu tekstiilikeramiikka* eli IT-keramiikka. Carpelan (2003, 52) tosin kyseenalaistaa tämän keramiikkatradition liittymisen tekstiilikeramiikan kehitykseen ja kutsuu sen kahta alamuotoa yhteisnimityksellä *painan-nepintakeramiikka*. Tällainen keramiikka vastaa savimassaltaan L-keramiikkaa, mutta sen pintaa koristaa painanne. Ensimmäinen muoto tätä keramiikkatyyppiä oli sorselekeramiikka (1600 eaa-1300 eaa.), mutta se puuttuu Inarin alueelta ainakin toistaiseksi kokonaan löytöai-neistosta” (myös Halinen 2025, 181). Toinen variantti Vardøyn keramiikka, on Carpelanin mu-kaan ilmaantunut löytöaineistoon 1300 eaa. ja jatkunut seuraavan keramiikkatyyppin saapumi-seen 600 eaa. asti. Vardøyn keramiikkaa Inarista on löytynyt ainakin neljältä kohteelta, joista kaksi on Rahajärvellä Soidinvaara 7 ja Kirakkajoen suu pohjoinen 2 (Arponen 1994, 11).

Uudessa Lapin arkeologia -kirjassa Halinen kuitenkin argumentoi (2025, 154), että vaikka Vardøyn keramiikkaa on pidetty sorselekeramiikkaa nuorempana, sitä on myös tavattu

ensimmäisiä kertoja Pohjois-Kalotilla jo 1900 eaa., eli samoihin aikoihin, kun L-keramiikkaa alkaa esiintyä löytöaineistossa. Joka tapauksessa Arponen on tulkinnut Rahajärveltä löytynyttä keramiikkaa IT-keramiikkana (Arponen 1994, 9–16). Hän tuo artikkelissaan esiin huomion, että IT-keramiikan yhteydestä löytyi kohteessa Kirakkajoen suu N 2 myös aaltoviivaleimaista asbestikeramiikkaa (kuva 4), jotka Carpelan on tulkinnut L-keramiikaksi.

Kuva 4 Carpelanin (Carpelan 2003, 47) tulkinnan mukaan L-keramiikkaa kohteelta Kirakkajoen suu N 2. KM 26822:78. Kuva: Ekholm, Kirmo, arkeologian kuvakokoelma. Museovirasto. CC BY 4.0.

Artikkelissaan Arponen (1994, 13) ajoittaa Rahajärven IT-keramiikkaa noin 1100–400 eaa. sen yhteydestä löydetyn hirvenpäisen liuskeveitsen (KM 26822:84) vastaavuudella Norjan Nordland Meløystä. Yhdistävä tekijä näille veitsille oli niiden plastinen muotoilu. Meløyn veitsen yhteydestä oli löydetty risvik-keramiikkaa, jonka mukaan veitsi oli ajoitettu. Tämä on hieman nuorempi kuin IT-keramiikan yleinen ajoitus 1450–500 eaa. Nämä molemmat ajoitukset poikkeavat kuitenkin Carpelanin liuskeveitsestä tekemän ajoituksen kanssa, jossa hän mielsi veitsin valmistetun ennen vuotta 1500 eaa. (Carpelan 2003, 51). Carpelan perusti väitteensä veitsen naturalistisen muotoilun verrokkeihin muissa Pohjois-Kalotin kulttuureissa. Ville Mantere tukee omassa väitöskirjassaan (Mantere 2023, 391) Carpelanin ajoitusta tarkentaen sen 1900–1500 calBC, aikaisemmaksi tai samanaikaiseksi varhaisen L-keramiikan kanssa. IT-keramiikan ajoitus jää siis nykytilanteessaan epäselväksi tässä kontekstissa.

L-keramiikkaan Carpelan (2003, 47–48) yhdistää leveäkantaiset nuolenkärjet, joita on valmistettu piistä, kvartsista ja kvartsiitista. Yli 105 mm olevat kärjet hän on tulkinnut keihäänkärjiksi tai tikareiksi. Tällaisia suuria kärkiä on Carpelanin mukaan tavattu Rahajärveltä vain

Kirakkajoen suusta, mutta sieltä niitä on löytynyt 14 kpl. Carpelan huomauttaa, että tällaiset kärjet häviävät löytöaineistosta, kun L-keramiikkakin katoaa noin 600 eaa.

Vanhemmalle varhaismetallikaudelle ajoitettuja metalliesineitä Inarista ei vielä tunneta, vaan erilaisia kiviesineitä on edelleen runsaasti käytössä. Löytöaineistosta voidaan erottaa esimerkiksi liuskeesta tehtyjä kirveitä, talttoja sekä nuolenkärkiä ja kvartsiitista valmistettuja, edellä mainittuja leveäkantaisia L-keramiikkaan yhdistettyjä nuolen- ja keihäänkärkiä. Carpelan esittääkin (2003, 50–52), että kvartsia käytettiin nuoremman varhaismetallikauden alkuun asti kaapimien ja pienesineiden valmistukseen. Kivikirveet ja -taltatkin häviävät löytöaineistosta kuitenkin nuoremmalle varhaismetallikaudelle tullessa noin 600 eaa. Tällä perusteella valtaosa Rahajärven kohteista ajoittuisi ainakin osittain vanhemmaksi kuin 600 eaa., sillä yleisin löytöryhmä ovat juuri kvartsiset pienesineet.

4.2 Nuoremmalta varhaismetallikaudelta rautakaudelle

Carpelan (2003, 46, 55–56) katsoo nuoremman varhaismetallikauden alkaneen Kjelmoyn keramiikan eli K-keramiikan saapuessa alueelle noin 600 eaa. Halinen (2025, 151) taas katsoo taitteen tapahtuneen Lapissa jo hieman aiemmin 800–700 eaa. Yhtä mieltä he ovat kuitenkin siitä, että tullessaan K-keramiikka syrjäytti kaikki muut keramiikkatyypit alueelta ja muokkasi kulttuuripiiriä myös muun esineistön osalta kivistä valmistettujen teräaseiden jäädessä kokonaan pois. Kivistä valmistettuja pienesineitä kuten kaapimia edelleen ilmenee. K-keramiikasta on saatu karstan perusteella lukuisia ajoituksia pitkin Fennoskandiaa ja näiden ajoitusten perusteella se on määritelty 700 eaa. - 300 jaa. Tämänkin ajanjakson metalliesineistö puuttuu Inarista täysin. Kirakkajoen suusta löytynyt kuonakakku saattaa Carpelanin mukaan liittyä K-keramiikkaan, sillä se on hänen mukaansa rautaa. Arponen ei ole ottanut 1991 löytöluettelossa kantaa kuonan materiaaliin.

Inarista on löytynyt yhteensä 13 kohteelta varhaismetallikautista keramiikkaa (Carpelan 2003, 46), joista 5 Rahajärvellä, ja yksi tunnistettu pronssiesine. Rahajärven kohteiksi hän mainitsee Kirakkajoen suun, josta on löytynyt L-keramiikkaa, ja K-keramiikkaa, Kaidanvuonolta K-keramiikkaa, Aunionlahden suulta L-keramiikkaa, Soidinvaara 7(L- ja Vardøyn keramiikkaa). Varhaismetallikautisia kivikirveitä eikä suolöytöjä tunneta Inarista ainuttakaan (Carpelan 2003, 51). Korujen raaka-aineena pronssi säilyi rautakauden loppuun, osittain keskiajalle asti (Halinen 2025, 153).

Soidinvaara 7 löydetty pronssinen solki ja metalliastiat viittaavat Rahajärvellä olleen rautakaudellakin toimintaa. Pronssisen, umpirenkaisen rengassoljen (kuva 5) Carpelan nimittäin tulkitsee (2003,63) koristelun perusteella olevan hevosenkenkäsoljen alkeellinen jäljitelmä. Tarkkoja vastineita on hänen mukaansa löytynyt paljon Pohjois-Venäjältä Vagajoelta. Näiden vastineiden perusteella Carpelan ajoittaisi soljen 1000–1200 jaa. valmistetuksi. Sieltä on kuitenkin löydetty myös paljon kiviesineitä kuten kvartsikaapimia, jotka pidentävät kohteen käyttöaikaa ainakin varhaismetallikaudelle. Kohteen metalliastioista on löytöluettelossa kerrottu, että ne ovat olleet pientä silppua ohutseinäisistä astioista, joista viisi on ollut kuparista ja neljä rautaista. Tällaisen silpun Halinen (2025, 230–233) yhdistää tiiviisti suorakaiteen muotoisiin liesilatomuksiin, joita on ajoitettu 500–1500 jaa. Kuparisilppua on saatettu joko käyttää valuuttana, tai koska pieneksi pilkotut astianpalat on ollut helpompi sulattaa uudelleen uutta astiaa tehdessä. Jospa traditio ajan myötä siirtyi myös rautaisiin astioihin? Pikikuonan yhdistän itse tervanpolttoon, mutta sen ajoittaminen on vaikeaa, sillä tervaa on poltettu jo esihistoriallisella ajalla veneiden ja köysien käsittelyä varten, mutta traditio on Suomessa jatkunut aina moderniin aikaan saakka. Soidinvaara 7 täytyisi ehdottomasti kaivaa arkeologisesti huolella, jotta tarkempi tutkimus voisi valaista sen epävarmoja ajoituksia. On mahdollista, että tämä kohde on ollut käytössä ainakin L-keramiikan ajoilta 1900–600 eaa. aina rautakaudelle asti. 1000–1200 jaa. Toki ei ole sanottua kuinka nopeasti pronssisolki on Vagajoelta Inariin asti kulkeutunut tai kauanko se on pysynyt käytössä.

5 Haasteista ja tulevaisuudesta

Toivon hartaasti, että tulevaisuudessa joku ottaa asiakseen tarkastella Lapin kulttuuripiirien kehitystä kokonaisuutena ja muodostaa rinnakkaisten kulttuurien löytöihin perustuvan oman typologian kuten Ahvenanmaan kohdalla on tehty. Kun alue on kulttuurisesti ja maantieteellisesti näin etäällä suomalaisen tutkimuksen keskiöstä, analogioiden kanssa on oltava varovainen. Olisi myös todella mielenkiintoista saada vertailu Pohjois-Kalotin muiden valtioiden alueilla vaikuttaneiden kulttuurien kesken.

Isoimpana haasteena tätä tutkielmaa tehdessä oli luotettavan tietolähteen hankinta. Monissa lähteissä oli jopa saman lähteen sisällä ristiriitaista informaatiota Inarin alueesta arkeologisena kohteena ja tulkinnoille harvoin esitettiin kattavia, kriittisesti tarkasteltuja perusteluja. Kohteiden löytöjä tarkastellessani huomasin paljon yhtäläisyyksiä ja koen, että selvimmin tällaisella lähestymistavalla huomaa, millaisia kriteerejä Arponen on käyttänyt ajoituksia miettiessään. Asbestikeramiikka, liuske-esineet ja liesikiveykset eivät itsessään riitä perusteluiksi, sillä kyseisiä löytöjä on muiltakin aikakausilta, mutta ne ovat myös varhaismetallikautisia löytöjä. Pääsemällä tarkastelemaan löytöjä ja kohteita paikan päällä ajoittaminen olisi huomattavasti varmempaa kuin löytöluetteloiden ja inventointiraporttien perusteella. Yksityiskohtainen ja monipuolinen dokumentointi voi kuitenkin mahdollistaa jälkikäteen tehtyjä päätelmiä.

Toinen suuri haaste oli käytetyn nimistön epäsäännöllisyys. Inaria on tutkittu paljon ja se on liian laaja hakusanana vertailuaineistoa rajatessa. Itselle loogisin paikannimen yksikkö ”Rahajärvi”, ei selkeästi ole ollut aiemmille tutkijoille yhtenäinen kokonaisuus tai merkittävä paikannimenä, sillä se puuttui lähes kaikista kohteiden nimistä. Useimmiten se löytyi kyllä kohdekuvauksesta, mutta sen tiedon kiinni saamiseen olisi tarvinnut erilaiset parametrit hakutoimintoon. Kolmiportaiset paikannimet ovat pitkiä, mutta Inarin kokoisessa kunnassa ne olisivat informatiivisia.

Olisi myös hienoa, jos Museoviraston tietokannoissa saataisiin yhtenäistettyä ajoitusten nimitykset alueellisesti. Uskon, että osa potentiaalisesta aineistosta jäi tästä tutkimuksesta ulkopuolelle sen vuoksi, että paikkatietokannassa lukee ajoituksena ”historiallinen aika”. Ainakin rautakausi rajautui Soidinvaaraa lukuun ottamatta tästä syystä pois. Havaitsin myös, että arkeologisten löytöjen luetteloissa puhuttiin useimmiten pronssikaudesta varhaismetallikauden sijaan.

Tämä työ on ennen kaikkea valottanut minulle sitä, että Lapin tutkimus tarvitsee lisää tekijöitä. Olisi suotavaa, että työryhmiin saataisiin lisää sellaisia ihmisiä, jotka ovat itse kasvaneet paikallisen kulttuurin parissa, tai joilla on Lapista muutakin kokemusta kuin turistin roolissa. Omista mielikuvistaan on tultava tietoiseksi ja oltava valmis kyseenalaistamaan ne tarpeen vaatiessa. Lisäksi Lappi tarvitsee oman yhtenäisen typologian ja kronologian niin esineille kuin kulttuurien kokonaiskuvauksillekin. Rahajärvi olisi aivan ehdottomasti informatiivinen kohde suorittaa suuremmatkin kaivaukset, sillä siellä on vahvasti moniperiodista aineistoa, hyvin lähellä pintaa ja täten se on vaarassa tuhoutua kasvavan vapaa-ajan käytön ja turismin myötä.

Rahajärveltä on vahvaa näyttöä mahdollisista kivipajoista, sillä ytimiä on löytöaineistossa paljon ja jopa rautakuonaa on löytynyt, mikä saattaisi viitata raudan työstöön, joskin näyttö on vähäinen. Alue ei ole vielä kokonaan tuhoutunut, sillä Vesa Laulumaa on museovirastolta inventoinut 4-tien puoleista jo kaavoitettua aluetta syksyllä 2025, jolloin osa 1990-luvulla todennetuista kohteista on ollut edelleen havaittavissa. Oman haasteensa aiheuttaa 1990-luvun koordinaattien epätarkkuus, joiden myötä osa Arposen löytämistä kohteista saattaa jäädä huomaamatta aluetta uudelleen tarkastaessa. Tällöin on vaikea sanoa, onko kohde tuhoutunut vai vain jossain muualla. Laulumaa kommentoi tätä myös uusimman inventoinnin yhteydessä, kun osan löytökohteista koordinaatit heittivät jopa 60 m.

Ennen kaikkea tämä työ on opettanut minulle Lapin historiankirjoituksen haasteista. Materiaalin ollessa ajoittain mielikuviltaan todella värikästä, on vaikea pysyä itse objektiivisena. Silti juuri objektiivisuuden puute tuntuu olevan Lapin tutkimuksen suurimpia kompastuskiviä, sillä kaikilla meillä on jonkinlainen lähtöasetelma, olettamus siitä, millaista elämä Lapissa on voinut olla. Aikojen saatossa se on ollut milloin vakinaisen asutuksen mahdollisuuden kyseenalaistamista, milloin koko kulttuuripiirin nimittämistä kivistä kivikautiseksi pyyntielinkeinojen painotuksen vuoksi.

Rahajärvi on ainutlaatuinen kokonaisuus, sillä siellä on suhteellisen pienellä alueella merkkejä aina mesoliittiselta kivilaudelta nykypäivään saakka. Sen potentiaali arkeologisena kohteena on suuri, eikä sitä ole 1990-luvun jälkeen inventoitu kuin kaavoitetun alueen osalta läheltä 4-tietä. On siis mahdoton sanoa käymättä paikan päällä, kuinka paljon löytöjä on vielä säilyneenä. Arposen inventointien aikaan veden pinnan korkeus oli laskettu alas vastaamaan järven luonnollista pintaa ja veden alta paljastuneita kohteita Arponen arvioi olleen noin 80. Toki jatkuva vedenpinnan vaihtelu aiheuttaa osaltaan myös kulumaa ja viime vuosina jäiden aikaan

veden pinta on laskettu aivan todella matalalle, mutta näiden kohteiden tuhoutuminen ei ole varmaa ilman tutkimussukellusta tai järvenpinnan laskua inventointia varten.

Kohteen suojelua arvioitaessa on myös huomioitava, että osa kohteista on ajoitettu vajain tai vanhentunein perustein ja että Arponen on myös tietoisesti jättänyt suuren määrän löytöjä maastoon myös sellaisten kohteiden väliin, joiden sijainnin hän tarkentaa. Rahajärvi tarvitsisi siis kipeästi tuoretta tutkimusta. Aion itse mennä kesällä 2026 yliopiston kenttätöprojektin tiimoilta kokeilemaan metallinpaljastimen potentiaalia pohjoisessa Rahajärven lähistölle, mutta varsinkin Kirakkaköngkään työmaa-alueen toivoisin katsottavan tuorein silmin ja perusteellisesti ennen kuin se lopullisesti tuhoutuu. Rahajärvellä ei kunnollisia kaivauksia ole tehty koskaan, joten se, mitä maan sisältä voi paljastua on täysi mysteeri. Tosin kaivaussyvyyydet eivät voi olla kovin kummoisia, sillä pintapoiminnalla on saatu tuloksia kivikaudelta saakka.

Lapin tutkimus tarvitsee ennen kaikkea resursseja, tekijöitä ja rahaa tehdä. Rahajärvi on vain yksi kohde monesta vähälle tieteelliselle huomiolle jääneestä alueesta. Lisätutkimusta olisi hedelmällistä saada niin nimistöntutkimuksen, genetiikan, osteologian, modernin ajoitusteknologian kuin perinteisten arkeologisten kaivaustenkin osalta. Etnografisten materiaalien yhdistäminen arkeologiseen materiaaliin voisi myös olla erittäin valaisevaa. Esimerkiksi Arponen on 1990-luvulla ja Itkosen veljekset ovat 1900-luvun alkupuolella keränneet listoja paikallisten puheista kerätyistä kohteista, joita voisi käyttää kartoitusten tausta-aineistona. Aineistoa on läpikäymättä valtavat määrät tallessa arkistoissa - vain odottamassa, että joku huomaisi miten monipuolinen pohjoinen voikaan olla.

Lähteet ja kirjallisuus

Verkkolähteet

SYKE, Järviwiki, Rahajärvi [https://www.jarviwiki.fi/w/index.php?title=Rahaj%C3%A4rvi_\(71.610.1.001\)](https://www.jarviwiki.fi/w/index.php?title=Rahaj%C3%A4rvi_(71.610.1.001)) Viitattu 2.4.2026.

Inventointiraportit: Museovirasto - Arkeologiset inventoinnit kunnittain: Inari; Museoviraston arkisto: Hnc 220:1990-1991 <https://yksa.fi/100390/173169794240400> Viitattu 24.4.2026.

Löytöluettelot: Museovirasto, Kulttuuriympäristön palveluikkuna Kyppi, Arkeologiset kokoelmat, Muinaiskalupäiväkirja, Inari: https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/kmloyto/read/asp/r_default.aspx Viitattu 30.4.2026.

Painetut lähteet

Arponen, Aki, 1994 Rahajärvi - lisää imitoidusta tekstiilikeramiikasta. Kentältä poimittua 2 - kirjoitelmia arkeologian alalta Julkaisu nro. 4. Toim. Ranta, Helena, Moisanen, Jukka, Halinen, Petri. Arkeologian osasto Museovirasto. Yliopistopaino, Helsinki, 9–16.

Carpelan, Christian, 2003 Inarilaisten arkeologiset vaiheet, Lehtola Veli-Pekka (toim.). *Inari - Aanaar : Inarin historia jääkaudesta nykypäivään*. Inari: Inarin kunta, 28-95.

Carpelan, Christian, 2004, Environment, Archaeology and Radiocarbon Dates, Notes from the Inari Region, Northern Finnish Lapland. Iskos 13. Suomen muinaismuistoyhdistys. Helsinki. 17-46.

Halinen, Petri. 2015. Kivikausi. Muinaisuutemme jäljet : Suomen Esi- Ja Varhaishistoria Kivikaudelta Keskiajalle. Haggrén, Georg; Halinen, Petri; Lavento, Mika; Raninen, Sami & Wessman, Anna. Gaudeamus. Helsinki. 17–122.

Halinen, Petri, 2025 Lapin arkeologia : elämän jälkiä kivikaudelta uudelle ajalle. Helsinki: Gaudeamus.

Huurre, Matti, 1983 Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia 1 Kuusamo: Koillisanomat Oy.

Mantere, Ville 2023 The Relationship Between Humans and Elks (*Alces alces*) in Northern Europe c. 12 000–1200 calBC. Väitöskirja. Turun yliopisto.

Muut lähteet

Palaveri intendentti Eija Ojanlatvan ja amanuenssi Juha-Pekka Joonan kanssa 3.11.2025.

Aki Arposen suullinen haastattelu 9.12.2025.

Lyhenteet

KM = Kansallismuseo

m mpy = metriä merenpinnan yläpuolella